VALTIONEUVOSTON KANSLIA
STATSRÅDETS KANSLI

Muistio

Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin työryhmän 5. kokous

Aika: maanantai 24.4., klo 9:00-12:00
Paikka: Helsinki, Snellmaninkatu 1, nh. NH 12 Konselji

Valtiosihteeri Vesa Vuorenkoski, puheenjohtaja VNK
Pamela Sarasmo, siht. OM
Corinna Tammenmaa OM
Laila Vihersaari-Johnston, siht. VNK
Taina Kulmala VNK
Juha Luomala STM
Tea Hoffrén STM
Markku Jokinen Kuurojen Liitto
Laura Pajunen Kuurojen Liitto
Risto Hoikkanen Suomen Kuurosokeat ry
~~Salla Fagerström Suomen Kuurojen Historiaseura ry~~
Aarne Pirkola Suomen Kuurosokeat ry
Magdalena Kintopf-Huuhka Finlandssvenska teckenspråkiga rf
Tulkkaus:
Mira Suomela Osuuskunta Via
Susanna Söderlund Kuurojen Liitto
~~Karoliina Franck Kuurojen Liitto~~
Päivi Masih Osuuskunta Via
Ellen Hoang Osuuskunta Via
Salla Kuusinen Osuuskunta Via
Maria Jäppinen, Lyra palvelut
Taina Miettinen, Osuuskunta Via

Vieras: Aleksi Syrjämäki

1. Puheenjohtaja Vuorenkoski avasi kokouksen klo 09.04. Pj. pahoitteli, että edellisen kokouksen muistio on vielä käännöksessä.

2. Pj. toivotti tervetulleeksi Aleksi Syrjämäen (STM), joka on luvannut esitellä valmisteilla olevaa selvitystään pyskososiaalisesta tuesta.

   Syrjämäki kertoi selvityksen valmistuvan toukokuussa. Selvitys jakautuu kahteen osaan − miten tukea on saatavilla tällä hetkellä omalla kielellä, kuinka paljon ihmisiä kuuluu prosessin piiriin alussa ja matkan edetessä sekä ehdotus psykososiaalisen tuen mallista. Vertaistuki on rajattu Syrjämäen selvityksen ulkopuolelle.

Prosessin piirissä olevien henkilöiden lukumäärän määrittäminen ei ole yksiselitteistä. Kuuluvatko esim. äidinkieleltään suomen- tai ruotsinkieliset kuulovammaiset henkilöt, eli puhuttuja kieliä käyttävät henkilöt, prosessin piiriin? Yksi tapa hahmottaa lukumääriä on se, kuinka monella on oikeus Kelan tulkkauspalveluun (ks. tarkemmin liitteenä oleva PP-esitys). Codista ei ole varmaa tietoa. Osa heistä ei käytä viittomakieltä, osa taas on täysin viittomakielisiä. Kuurojen Liitto ja Kotus ovat arvioineet, että viittomakielisiä codia on n. 1500. Mahdollisesti noin 100 henkilöä voisi olla ruotsinkielisellä puolella. Coda-yhdistyksen jäseniä on reilu 100. On vaikea arvioida, moniko heistä kuuluu prosessin piiriin. Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviä henkilöitä asuu myös Ruotsissa. Arvio heidän lukumäärästään on epätarkka. Se voi olla sama kuin suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien lukumäärä Suomessa. Ruotsissa asuvat kuuluvat oletettavasti prosessin piiriin. Haasteena on heidän vaikea tavoitettavuus. Entä puuttuuko tästä jokin ryhmä, esim. kuurot maahanmuuttajat? Entä implanttia käyttävät, jotka eivät käytä tulkkauspalveluita, ovatko he prosessin piirissä? Syrjämäki kuulee mieluusti näkemyksiä.

Julkiset mielenterveyspalvelut voidaan jakaa kolmeen ryhmään. **Kynnyksettömiä palveluita** (esim. tietoa mielenterveydestä, omahoito-ohjelmat) ei ole lainkaan viittomakielillä. **Perustason palveluissa** hyvinvointialueilla työskentelee yksittäisiä viittomakielisiä työntekijöitä, esim. Syrjämäki kuuluu itse tähän joukkoon. Perustason palveluissa ei ole olemassa minkäänlaista järjestelmää, jonka turvin viittomakieliset ohjattaisiin viittomakielisten työntekijöiden luokse. **Erityistason palveluiden osalta** HUSissa on kulttuuripsykiatrian poliklinikka, jonne voi lähettää potilaita ympäri Suomen. Tämä ei ole hyvinvointialueilla kuitenkaan kovin hyvin tiedossa. Poliklinikalla on ehkä 1–2 viittomakielistä työntekijää. Lisäksi tietyt tulkit ovat aina siellä. Koko Suomen tasolla viittomakieltä jollain tasolla osaavia yksilöterapeutteja on n. 5, ja pari- ja perheterapeutteja n. 2.

Kolmannen sektorin palvelut ovat merkittävässä roolissa, kuten ev.lut. kirkon palvelut (viittomakielisiä pappeja ja diakoniatyöntekijöitä). Kuurojen palvelusäätiöllä on auttava linja, jonne voi soittaa videopuhelun. Lisäksi järjestöjen vertaistuki on keskeistä. Käytännössä ihmiset hakevat tukea kolmannelta sektorilta, vaikka tarvetta olisi psykiatriselle hoidolle. Tai sitten apua haetaan erityistason palveluista, vaikkei niin raskaalle palvelulle olisikaan tarvetta. Palveluvalikoimasta puuttuu siis sekä kynnyksettömät palvelut että perustason palvelut.

Hahmotelma psykososiaalisen tuen mallista
Todennäköisesti tuen tarve jakaantuu niin psykiatrisen tason hoidon tasolle (esim. ahdistus, unettomuus) kuin yleisempään kokemusten käsittelyyn liittyvään tuen tarpeeseen. Voidaan ajatella, että on neljän eri tason tuentarvetta: kevyt, keskitasoinen, intensiivinen ja hyvin intensiivisen tuen tarve. On hyvin vaikea arvioida, miten tuen tarve tulee jakautumaan. Luultavasti enemmän tarvitaan tukea yleisempään kokemusten käsittelyyn. Kevyemmän tuen tarjoaminen vähentää intensiivisemmän tuen tarvetta.
Keskeinen asia psykososiaalisessa tuessa on tiedottaminen. Esim. mitä hyötyä siitä voi olla, milloin ja mistä sitä voi hakea. Esim. vanhemmalle sukupolvelle tuen hakeminen voi olla korkeamman kynnyksen takana ja se pitää huomioida.

Porras 0: Henkilö tekee arvion ilman kontaktia sote-ammattilaiseen. Kaikille avoimet palvelut, esim. omahoito-ohjelmat. Syrjämäen ehdotus on, että mielenterveystalon ohjelmia käännettäisiin viittomakielille. Ainakin mielenterveystalon kehittämispäällikkö oli asiasta kiinnostunut.
Porras 1: Lievää / keskivaikeaa psyykkistä oireilua. Tällöin kyseeseen voisi tulla ohjattu omahoito, joka sisältäisi 3 käyntiä sote-ammattilaisen luona, esim. viittomakielisen lähihoitajan tapaamisen. Ohjattu omahoito on tutkimustietoon perustuvaa tehokasta hoitoa.

Porras 2: Keskivaikeaa psyykkistä oireilua. Kyseeseen voisi tulla kognitiivinen lyhytterapia, joka sisältäisi n. 7 käyntiä terapeutilla, mallia esim. Terapiat Etulinjaan -hankkeesta.
Porras 3. Vahvasti psyykkisesti oireileva henkilö. Ei ole realistista kouluttaa uutta henkilöstöä − psykoterapeuttien koulutus kestää vuosia. Kyseeseen tulisivat siis HUS:n poliklinikka ja hyvinvointialueiden omat psykiatriset palvelut. Alueellista yhdenvertaisuutta voitaisiin turvata etäyhteyksillä ja esim. matkakustannusten korvaamisilla?
Syrjämäen mukaan vertaistuki on ehkäpä se kaikkein tärkein tuen muoto ja siihen ei tarvittaisi terveydenhuollon ammattilaisten työtä. Vertaistuen muodot pitää selvittää myöhemmin, kun se ei kuulu tähän selvitykseen.

Palvelun kieli
Viittomakielellä vai tulkin välityksellä?
Haasteeksi voi tulla viittomakielentaitoisten ammattilaisten löytäminen. Osa myös toivoo, että tuen saisi tulkkauksen kautta, esim. kuurosokeat henkilöt voivat toivoa tätä. Lisäksi on huomioitava kuurojen tulkkien hyödyntäminen. Heillä on omakohtainen kokemus ja viittomakieli äidinkielenä. Kuuro tulkki voisi olla mukana siinäkin tapauksessa, että sote-työntekijä on viittomakielinen. Esim. kuuleva tulkki tai kuuleva viittomakieltä osaava henkilö ei välttämättä huomaa kaikkia nyansseja, ja kuuron tulkin ammattitaito voisi olla äärimmäisen hyvä lisä, esim. palvelutarpeen arvioinnissa.

Koulutustarpeita
Jos on mukana antamassa psykososiaalista tukea, tulisi osata vähintään viittomakielen alkeita.
Lisäksi tarvitaan materiaalia kulttuuriopetuksesta. Kokemusasiantuntijat tulisi ottaa mukaan koulutusmateriaalin laadintaan. Jos materiaalit tehdään kunnolla, ne saataisiin kaikille koko Suomen sote-ammattilaisille jakoon. Näin saataisiin jotain pysyvää aikaiseksi.

Menetelmäkoulutus
Tulkit tarvitsevat koulutusta mielenterveyssanastosta ja mielenterveyden ilmiöistä.
Entä Ruotsissa asuvat suomenruotsalaiset kuurot? Sote-ammattilaisia ei ole, jotka osaavat suomenruotsalaista viittomakieltä. Palvelut täytyy toteuttaa siis joko tulkin välityksellä tai suomalaisella viittomakielellä. Entä ruotsalaisella viittomakielellä? Yksilölliset toiveet tulee huomioida. Jos tukea antavat myös ruotsalaiset terapeutit, ja he eivät olisi laillistettuja terapeutteja Suomessa, tuleeko ongelmia lainsäädännön kanssa?

Muita huomioitavia asioita
Kuurot ovat jakautuneet ympäri Suomea aika tasaisesti. Emme tiedä, millä alueilla asuvat tarvitsevat eniten tukea, mutta voisiko olla syrjäseuduilla asuvat? Kiertelevätkö ammattilaiset ympäri Suomea? On huomioitava, että prosessiin osallistujien tietotekniset taidot ovat varmasti vaihtelevia etäpalveluita ajatellen. Entä tuki osallistujien lähipiirille? Olisiko tarvetta esim. vertaistuelle myös läheisten osalta?

Työn organisointi
Psykososiaalisen tuen yksikkö varmasti tarvitaan. Jos ei olisi omaa yksikköä tai olisi pienempi yksikkö, organisointi olisi varmasti hankalaa.
Yksikössä tulisi olla lääkäri (laki edellyttää). Lääkärin työpanosta ei tarvita ehkä kovinkaan paljon. Kuuro tulkin työpanos olisi äärimmäisen tärkeää, mikä korostuu erityisesti kehittämisessä ja tuen tarpeen arvioinneissa. Asiakkaan tulee saada määrittää, kuka on tulkkina. Entä ostopalvelu?

Puheenjohtaja avasi keskustelun.
STM toi esille, että selvitys vaikuttaa hyvin perusteelliselta ja antoi kiitoksensa Syrjämäelle. Vertaistuki rajattiin tämän selvityksen ulkopuolelle, koska ideana oli saada tähän Syrjämäelle työpari, mutta siinä ei valitettavasti onnistuttu. Psykososiaalisen tuen

selvittäminen on varmasti ollut todella haastavaa, koska totuus- ja sovintoprosessin mallista ei ole vielä päätetty.
Yhteisöstä nousi esille seuraavia asioita. Yhteisö kiitti Syrjämäkeä ja toi esille, että selvitys vastaa yhteisön käsitystä. Luonnollisesti pitää tietenkin vielä sulatella asiaa ja jättää pohdinnalle varaa selvityksen valmistumisen jälkeen. Koulutus on tärkeää, samoin tulkkien ammattitaito. Selvästi nousee esille, että peruspalvelut ovat huonolla tasolla, mutta positiivista tässä on ainakin se, että palvelutasoa saadaan nyt parannettua, jos prosessiin päästään. Kielien lukumäärä tuo tukeen oman haasteensa ja vaikuttaa, että se on selvityksessä hienosti huomioitu. Entä huonokuuloiset tai kuuroutuneet henkilöt, jotka taitavat puhutun kielen lisäksi sujuvan viittomakielen − haluavatkohan he palvelua viittomakielellä vai puhutulla kielellä? Pitäisi itse saada päättää, millä kielellä haluavat tuen, esim. CODAT saattavat haluta käydä tunteisiin liittyvää keskustelua juuri viittomakielellä. Vertaistuki on tärkeää ja sitä pitää tosiaan vielä selvittää. Jos löytyisi rahoittaja, niin voitaisiin STM:n kanssa pohtia rahoitusta mallin kehittämiseksi myös järjestöjen kanssa. Yksikön johdossa tulisi olla myös viittomakielinen henkilö. Muutoinkin yksikköön tulee saada hyvä porukka kasaan. Viittomakielistä lääkäriä tuskin löytyy. Entä miten selvitystyö jatkuu suomenruotsalaisten näkökulmasta?
STM toi esille, että budjetti ratkaisee aika paljon, voiko tähän tulla erillistä yksikköä.
Pj. totesi, että mitä enemmän pystytään käyttämään nykyisiä resursseja, niin sen parempi varmasti. Tuen porrastaminen on todella hyvä ajatus.
Syrjämäki toi esille, että järjestöt eivät pysty nykyisillä resursseilla hoitamaan vertaistukea.

STM:stä todettiin selvityksen valmistuvan toukokuun aikana. Pitää pikaisella aikataululla jatkaa keskustelua, miten vertaistuki saadaan mukaan. STM ja järjestöt ovat asiasta jo vähän keskustelleet.
Olisi hienoa, jos löytyisi viittomakielinen henkilö selvittämään vertaistukea. Mukana voisi olla myös jokin epävirallinen alatyöryhmä, jotta keskustelu voisi jatkua Aleksin ja järjestöjen kanssa.
Pj. totesi, että hienoa työtä on tehty selvityksen osalta, jatketaan keskusteluja ja vertaistukeen on syytä panostaa. Selvitys jaetaan työryhmälle, kun se on valmis.
STM totesi vielä, että he voivat selvittään, mitä lainsäädännöllisiä seikkoja liittyy siihen, jos terapiaa saa Ruotsissa tämän prosessin myötä.

3. Keskustelua tulevasta mallista

Ministeriöt ovat pohtineet yhteisön toiveesta malliasiaa eteenpäin, ja VNK esitteli, mitä ministeriöiden kanssa on saatu mietittyä. Idea on, että työryhmän jäljellä oleva aika käytetään mallin kehittämiseen. Pohjana käytettiin järjestöjen luomaa mallia. Periaatteina ovat ainakin jatkuva dialogi, oppimisprosessi, luottamus, joustavuus ja tavoitteena on sovinto ja tervehtyminen totuuden kautta. Nykyinen lainsäädäntö takaa yhdenvertaisuutta, mutta on mietittävä aukkopaikkoja. Psykososiaalisen tuen osuus on prosessissa merkittävä. Tiedotus ja viestintä prosessin edetessä tulee olla aktiivista.
Prosessissa olisi mukana parlamentaarinen työryhmä ja tukiryhmä, jossa olisi mukana ainakin ministeriöiden edustus ja yhteisön edustus) ja sitten se pääsihteerin vetämän työryhmä, joka keräisi kokemuksia, tekisi haastattelut ja dokumentoisi dialogit. Tarvittaisiinkohan työryhmään myös juridista tukea?
Prosessiin kuuluisi säännölliset tarkastuspisteet, jossa arvioidaan, pitääkö työtä suunnata uudelleen ja katsotaan, mitä on jo saatu aikaiseksi (ns. erätaukodialogit).
Kuva sillasta (ns. siltadialogit) kuvaa sitä, että pitää käydä jatkuvaa dialogia, jonka avulla voidaan päästä raskaista taakoista eroon. Kun silta on ylitetty, voidaan miettiä, miten joki padotaan, ettei se enää jatkossa virtaa väärään suuntaan.
Pj. totesi, että meidän tehtävä on jättää mallista valtioneuvostolle oma ehdotuksemme päätettäväksi. Mallia kehitetään työryhmän loppukauden ajan. Kaikki ajatukset ja ideat ovat

arvokkaita. Kukaan ei oikeasti tässä vaiheessa tiedä, mikä on se optimaalinen tapa viedä tätä eteenpäin, joten kaikki ideat ovat arvokkaita ja rajuakin kritiikkiä saa nyt antaa. Pj. pitää tärkeänä säännöllisiä keskusteluja yhteisön ja työryhmän kanssa − miltä prosessi tuntuu ja tehdäänkö oikeita asioita. Keskustelut voisivat olla puolen vuoden tai ainakin vuoden välein. Pj. antoi puheenvuoron yhteisön edustajille.
Kuurojen Liitto kertoi, että heillä oli viikonloppuna hallituksen kokous ja he pääsivät heti keskustelemaan äsken esitetystä mallista. Muut järjestöt keskustelevat omien hallitusten kanssa myöhemmin. Hallitus kävi tästä pari tuntia keskustelua. Päällimmäisenä oli havainto, että yllättävän samankaltaisia asioita ministeriöt ovat pitäneet tärkeinä, kuten yhteisökin. Kukaan ei ajatellut, että tässä mallissa olisi jotain väärää. Yhteisön elementit ovat tässä mukana. Parlamentaarisen työryhmän tehtävää tulee kuitenkin vielä pohtia tarkasti. Pidetään avoimena ja jatketaan keskustelua. Entä kenen vastuulla on miettiä anteeksipyyntöä? Sillä on iso symboliarvo, kuka edustaa valtiota siinä vaiheessa. Tukiryhmä on hyvin samaa, mitä yhteisökin on miettinyt. Entä työryhmän (sihteeristön) suhde vertaistukeen ja psykososiaaliseen tukeen? Koordinoiko sihteeristö kumpaakin? Näemme, että psykososiaalinen tuki on kyllä aika itsenäinen. Mikä siis olisi työryhmän (sihteeristön) rooli on psykososiaalisessa tuessa? Entä miten me saadaan yhteisö näkyville tässä mallissa? Nyt tämä on hallintomalli.
Pj. totesi yhteisöltä tulleen jälleen oikein hyviä pointteja ja piti tärkeänä, että asioita nostetaan esille.
Juridinen tuki ja erätaukodialogit uusia, ja todella hyviä, ideoita. Yksi iso kysymys on, keitä tuolla työryhmässä (sihteeristössä) olisi, olisivatko palkattuja? Miten rekrytoinnista tai valinnoista tehdään yhteinen prosessi? Kuinka paljon olisi ihmisiä töissä ja millä tehtävänkuvilla? Tiedotus, litterointi, tulkkaus. Entä mikä on prosessin lopputulema? Onko se selvitys tai raportti? Kuka kirjoittaa suositukset? Todennäköisesti työryhmä (sihteeristö). Onko tavoitteena, että ennen prosessiin lähtemistä kirjoitetaan jokin sopimus, josta nämä seikat käyvät ilmi? Tämä malli sitouttaa eri tasoilla, mikä on oikein hyvä. Anteeksipyynnöllä on jonkinasteinen kiire, jos me mietitään 30- tai 40-luvulla syntyneitä. Missä vaiheessa anteeksipyyntö tulisi?
Suomenruotsalaisen viittomakielen puolella henkilömäärät ovat ongelmana. Osaako pääsihteeri ruotsia? Resurssit eivät aina riitä siihen ruotsin kielen huomiseen. Miten sen saisi turvattua, että ruotsi olisi tässä mukana? Kaksi tärkeää suomenruotsalaisen viittomakielen yhteisön jäsentä on nyt vähän aikaa sitten nukkunut pois. He eivät ehtineet saada anteeksipyyntöä. He tekivät rutkasti töitä, mutta eivät ehtineet saada tunnustusta tekemästään työstä. Nostettiin esille myös materiaalien kääntäminen pistekirjoitukselle. Entä mihin kohtaan aikajanaa kuuluvat korvaukset?*

OM:stä kerrottiin Mii ovtass –verkostosta, joka on Kelan ja Saamelaiskäräjien aloittama yhteisverkosto, joka on laajentunut myös muualle. Siellä käydään läpi saamen kielisten palveluiden tilannetta, ja Kelalla on aktiivinen rooli saamen kielisten palveluiden kehittämisessä. Verkostossa on noussut paljon esiin luottamus saamelaisten totuus- ja sovintoprosessissa ja siinä, uskalletaanko tai halutaanko vaatia omakielisiä palveluita. Kelan tulkkauspalveluiden osalta joudutaan tätä luottamusta jostain synnyttämään. Muutoin vaarana on, että prosessi ei pysy uskottavana.
Yhteisöstä kerrottiin, että Kelan tulkkauspalveluiden kanssa on neljä kertaa vuodessa yhteistyöryhmä Kelan, mutta mitään konkreettista ei tavoiteta. Kelan suhteen tulisi ehkä saada jokin ihan oma prosessinsa. Joka kolmas tulkkaustilaus menee pieleen. Poliittinen päätöksenteko ei pysty vaikuttamaan. Jos tämä kehitys jatkuu, ensi vuonna puolet tulkkaustilauksista menee pieleen. On hyvä huomata, että täällä työryhmässä on huipputulkit. Jos tämä olisi normikokous, puolet tulkeista puuttuisi. Tulkkien kilpailutus on aika huonossa kunnossa. Yhteisö muistutti kansliapäälliköiden kutsumisesta työryhmään. Voisiko esim. STM:n kansliapäällikkö osallistua jossain vaiheessa?
Pj. totesi, että tavalla tai toisella prosessiin tulisi saada sitoutettua laajalti viranomaistahot, esim. juuri Kela, koulutuspuoli, sote, poliisi jne. Ideana oli, että oltaisiin saatu

kansliapäälliköt tähän mukaan. Ensi kokoukseen voisi yrittää saada VM:n kansliapäällikkö mukaan. Tulkkauspalveluiden järjestäminen on iso kysymys.
Keskusteltiin, että Kelan johdon kutsuminen keskusteluihin, menee jo varsinaisen prosessin puolelle, joten ei tehdä sitä tässä valmistelevassa työryhmässä.

4. Seuraava kokous ja kokouksen päättäminen

Seuraava kokous on 26.5., klo 9-12
Pj. päätti kokouksen klo 12:05